

อัตลักษณ์ความเชื่อและพิธีกรรมของชาวไทยเชื้อสายเขมร
ตำบลดงน้อย อำเภอราชสาส์น จังหวัดฉะเชิงเทรา
**Identity, Beliefs and Rituals of Thai People of Khmer Descent
in Dong Noi Subdistrict, Ratchasan District,
Chachoengsao Province**

วรี เรืองสุข และ ธีระพงษ์ ทศวัฒน์

มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์

Varee Rueangsuk and Teerapong Tossawut
Rajabhat Rajanagarindra University, Thailand
Corresponding Author, E-mail: tteerapong10@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาอัตลักษณ์ความเชื่อและพิธีกรรมของชาวไทยเชื้อสายเขมรในตำบลดงน้อย อำเภอราชสาส์น จังหวัดฉะเชิงเทรา รวมทั้งศึกษากระบวนการสืบทอดอัตลักษณ์และการดำรงอยู่ของความเชื่อ พิธีกรรมของชุมชน การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม โดยมีกลุ่มเป้าหมายที่สำคัญ ได้แก่ ผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับความเป็นมาของชุมชน ความเชื่อ อัตลักษณ์ของชุมชน และผู้ที่มีความสัมพันธ์กับชุมชนในเรื่องของพิธีกรรมสำคัญที่ชุมชนยึดถือปฏิบัติ

ผลการวิจัยพบว่า ความเชื่อและพิธีกรรมของชาวไทยเชื้อสายเขมร ในชุมชนดงน้อยมีความเชื่อและศรัทธาในการประกอบพิธีกรรม ทุกงานพิธีกรรมจะมีศูนย์กลางของจิตวิญญาณคือ ผีบรรพบุรุษ ผีไร่ ผีนา ในการดลบันดาลช่วยปกป้อง ดูแลรักษา ช่วยเหลือให้ประสบความสำเร็จ ปรากฏในพิธีกรรมเช่น โขนตา พิธีกรรมแซนเปรียะภูมิสแร พิธีกรรมแซนการ พิธีเสี่ยงทาย และพิธีจองโด และจากการศึกษากระบวนการสืบทอดอัตลักษณ์และการดำรงอยู่ของความเชื่อ พิธีกรรมของชุมชน พบว่า ท่ามกลางสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงตามยุคสมัยทำให้มีการลดทอนระยะเวลาและขั้นตอนพิธีกรรมลดลง โดยมีการนำวัฒนธรรมแบบพุทธศาสนาเข้ามาปฏิบัติร่วมด้วยในงานพิธี แต่ความเชื่อศรัทธาในจิตวิญญาณบรรพบุรุษยังคงมีความสำคัญเป็นสิ่งแรกและดำรงอยู่อย่างแนบแน่น ท่ามกลางความสัมพันธ์แบบเครือญาติของผู้คนในชุมชนในการประกอบพิธีกรรมร่วมกัน

คำสำคัญ: อัตลักษณ์, ความเชื่อ, พิธีกรรม, ไทยเชื้อสายเขมร

* วันที่รับบทความ : 20 พฤศจิกายน 2567; วันที่แก้ไขบทความ 13 ธันวาคม 2567; วันที่ตอบรับบทความ : 15 ธันวาคม 2567

Received: November 20 2024; Revised: December 13 2024; Accepted: December 15 2024

Abstracts

This research aims to study the identity, beliefs, and rituals of the Thai people of Khmer descent in Dong Noi Subdistrict, Ratchasan District, Chachoengsao Province, as well as the process of identity transmission and the persistence of beliefs and rituals within the community. This study is qualitative, using in-depth interviews participant observation, and non-participant observation. The key target groups include individuals knowledgeable about the community's history, beliefs, identity, and those directly involved in the important rituals that the community practices and upholds.

The research results found that the beliefs and rituals of the Khmer Thai people in the Dong Noi community have beliefs and faith in performing rituals. Each ritual is anchored by a central spiritual focus, namely, the ancestor spirits, field spirits, and rice paddies spirits, which are believed to help protect, nurture, and assist in ensuring success. These beliefs are manifested in rituals such as the San Don Ta ritual (ancestor worship), the San Preah Phumisra ritual, the San Kar ritual, the divination ritual, and the Jong Dai ritual. The study also found that, amidst the changing social conditions over time, the duration and complexity of the rituals have been reduced, and Buddhist cultures have been incorporated into the ceremonies. However, beliefs and faith in the ancestor spirits remain a primary, an essential element, and continue to be firmly preserved through the kinship bonds of community members who perform the rituals together.

Keywords: Identity, Beliefs, Rituals, Thai People of Khmer Descent

บทนำ

จังหวัดฉะเชิงเทรามีอาณาเขตติดต่อกับกรุงเทพมหานคร และเป็นพื้นที่ในเขตอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ของภาคตะวันออก สภาพพื้นที่ทางกายภาพเป็นลักษณะมีความอุดมสมบูรณ์ มีแม่น้ำบางปะกงเป็นแม่น้ำสายหลักไหลผ่านลงสู่อ่าวไทย ดังนั้นการตั้งบ้านเรือนของประชากรที่อาศัยอยู่ริมแม่น้ำ ส่วนใหญ่จึงประกอบอาชีพการเกษตรและการประมงเป็นสำคัญ สภาพสังคมในปัจจุบันมีลักษณะเป็นสังคมที่มีความผสมผสานและความหลากหลายทางวัฒนธรรม เพราะมีการอพยพย้ายถิ่นฐานของประชากรอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ครั้งในอดีต โดยส่วนใหญ่ประชากรที่อยู่อาศัยในอำเภอเมืองจังหวัดฉะเชิงเทราเป็นชาวไทยเชื้อสายจีน ส่วนอำเภอราชสาส์น เดิมเป็นพื้นที่อยู่ในเขตการปกครองของอำเภอนวมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา ต่อมากระทรวงมหาดไทยได้มีประกาศลงวันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2519 กำหนดให้ ตำบลบางคา ตำบลดงน้อย และตำบลเมืองใหม่ แยกออกจากการปกครองของอำเภอนวมสารคาม (ประเสริฐ ศีลรัตน์ และคณะ, 2548) ชาวบ้านในตำบลดงน้อย อำเภอราชสาส์น จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นกลุ่มชนที่สืบเชื้อสายมาจากเขมร จากข้อมูลหลักฐานทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นได้กล่าวถึงชุมชนดงน้อยว่าเกิดขึ้นเมื่อครั้งเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ต้องอพยพชาวเขมรมาจากพระตะบอง คาดว่าตั้งแต่ พ.ศ. 2338 เจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ (แบน) อพยพไพร่พลมาเพราะเหตุขัดแย้งในบ้านเมือง ทำให้เจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ (แบน) ขณะนั้นพระนามว่า สมเด็จพระเจ้าฟ้า (แบน) และพระบรมวงศานุวงศ์ทั้งหมดมาเมืองสยาม พระเจ้ากรุงสยามทรงรับไว้อย่างเอื้ออารีแล้วจัดให้เป็นราชบุตรบุญธรรม และแต่งตั้งเจ้าฟ้า (แบน)

เป็นพระยาอภัยธิเบศ วิเศษสงคราม รามนรินทร์ อินทรชัย อภัยเกร์ ปรากรมพาหุ (ณรง โตรัจ, 2565 : 127 - 135) ปัจจุบันชาวบ้านดงน้อยยังสื่อสารโดยใช้ภาษาเขมรกันโดยเฉพาะรุ่นปู่ย่าตายาย รุ่นพ่อแม่ ส่วนบุตรหลานในชุมชนดงน้อยไม่พูดภาษาเขมร แต่ยังสามารถฟังภาษาเขมรได้อย่างเข้าใจ

ในด้านความเชื่อและพิธีกรรมดั้งเดิมของชาวไทยเชื้อสายเขมร ชุมชนบ้านดงน้อยได้รับการสืบทอดและดำรงต่อกันมาอย่างยาวนาน โดยพิธีกรรมที่สำคัญของชุมชนดงน้อย ได้แก่ พิธีกรรมแซนโฌนตา พิธีกรรมแซนเปรี๊ยะภูมิสแร และพิธีแซนการ์ เป็นต้น

พิธีกรรมแซนโฌนตา คือ การเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษประจำปี โดยจะเริ่มประกอบพิธีกรรม ในวันแรม 15 ค่ำ เดือน 10 ของทุกปี เพราะมีความเชื่อว่าวิญญาณของบรรพบุรุษจะกลับมาบ้านเพื่อเยี่ยมลูกหลาน ดังนั้นเมื่อใกล้ถึงวันงานลูกหลานจะกลับมารวมกันที่บ้าน เพื่อร่วมกันจัดเตรียมสิ่งของเพื่อเซ่นไหว้ เช่น อาหาร เครื่องดื่ม ขนม ผลไม้ เสื้อผ้าเครื่องใช้ เพื่อเตรียมบูชาวิญญาณผีบรรพบุรุษ และช่วงเช้าตรู่จะนำเครื่องเซ่นไหว้ไปวัดเพื่อทำบุญอุทิศแก่ผีไม่มีญาติ พิธีเลี้ยงผีเป็นการนำอาหารไปเลี้ยงให้กับผีบรรพบุรุษ และผีป่า ผีบ้าน ผีเรือน เพื่อเป็นการบอกกล่าวให้ผีเหล่านี้ที่คอยดูแลคุ้มครองคนในบ้านเรือน คนในชุมชน และเป็นการรักษาโรคเจ็บป่วยของชาวบ้านในชุมชน โดยจะประกอบพิธีกรรมในช่วงเดือนพฤศจิกายน หรือ ธันวาคม ของทุกปี ชาวไทยเชื้อสายเขมรในตำบลดงน้อย อำเภอราชสาส์น จังหวัดฉะเชิงเทรา มีความเชื่อดั้งเดิมของวัฒนธรรมพื้นถิ่นแบบชาวเขมร คือ การนับถือผีบรรพบุรุษและการสืบทอดอัตลักษณ์ด้านความเชื่อและพิธีกรรม โดยให้ความสำคัญศรัทธาต่อวิญญาณของบรรพบุรุษ แม้ว่าจะย้ายถิ่นไปทำงานหรืออยู่ต่างถิ่นต่างแดนที่ใด หากเจ็บป่วยจำเป็นต้องกลับมาทำพิธีที่บ้านเรือนของตน โดยมีเจ้าพิธีประกอบพิธีกรรมให้เสมอ แสดงให้เห็นถึงการดำรงอยู่ของความเป็นชุมชนท้องถิ่นนิยมได้เป็นอย่างดี และแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของผู้คนที่อยู่ในสังคมรวมถึงผู้คนที่อาศัยอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติอย่างเกื้อกูล การให้ความเคารพและศรัทธาในประเพณีท้องถิ่นที่บรรพบุรุษได้สืบทอดต่อกันมา โดยการอาศัยแนวทางในการปฏิบัติร่วมกันในชุมชน เพื่อเป็นการสร้างกระบวนการสืบทอดทางวัฒนธรรม และมีความเชื่อเหนือธรรมชาติเป็นเครื่องมือในการควบคุมคนในสังคมให้อยู่ในจารีตที่สังคมกำหนดเอาไว้

จากประเด็นที่กล่าวมาในข้างต้น การศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมในชุมชนดงน้อย อำเภอราชสาส์น จังหวัดฉะเชิงเทราอย่างลุ่มลึก แสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนที่ยังดำรงอยู่ ความเชื่อและพิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยเชื้อสายเขมร การสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น โดยผ่านกระบวนการต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ รักษา ท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่ดำรงอยู่ในสังคม ภายใต้การเปลี่ยนแปลงทางสังคม

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมของชุมชนที่มีลักษณะความสัมพันธ์ต่อการดำรงชีวิตของชุมชนดงน้อย อำเภอราชสาส์น จังหวัดฉะเชิงเทรา
2. เพื่อศึกษากระบวนการสืบทอดอัตลักษณ์และการดำรงอยู่ของความเชื่อพิธีกรรมของชุมชนดงน้อย อำเภอราชสาส์น จังหวัดฉะเชิงเทรา

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเรื่อง การสืบทอดอัตลักษณ์ความเชื่อ พิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์เขมร ในตำบลดงน้อย อำเภอราชสาส์น จังหวัดฉะเชิงเทรา การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) การศึกษาวิจัยโดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก ใช้วิธีการสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างแบบเจาะลึก เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ พิธีกรรมของชุมชนดงน้อยที่มีลักษณะความสัมพันธ์กับการดำเนินชีวิตของผู้คนในชุมชน และการปรับตัวของชุมชนต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในยุคปัจจุบัน

กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย

ในการวิจัย ได้กำหนดผู้ให้ข้อมูลแต่ละกลุ่ม ดังต่อไปนี้

กลุ่มที่ 1 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญหรือผู้รู้ (Key Informants) ได้แก่ ผู้สูงอายุที่มีความรู้เกี่ยวกับความเป็นมาของชุมชน ในเรื่องของพิธีกรรม ความเชื่อของชุมชนในท้องถิ่นและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในเรื่องของการย้ายถิ่นและที่อยู่อาศัย และพลวัตของชุมชนก่อนและหลังการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านสังคมและเศรษฐกิจ เช่น เจ้าพิธี จำนวน 2 คน ผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ จำนวน 4 คน

กลุ่มที่ 2 ผู้ให้ข้อมูลมีความสัมพันธ์ของชุมชนที่เป็นทั้งผู้นำอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและระดับองค์กรชุมชนโดยจะเลือกผู้คนที่อาศัยอยู่ภายในชุมชนและภายนอกที่มีความสัมพันธ์กับชุมชน ทั้งในเรื่องของพิธีกรรมที่สำคัญ ของผู้คนในสังคมอย่างรอบด้าน จำนวน 4 คน

กลุ่มที่ 3 ผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ผู้ศึกษาสัมภาษณ์ กลุ่มองค์กรส่วนท้องถิ่นเจ้าหน้าที่ของรัฐ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม เพื่อนำข้อมูลที่ได้อามาวิเคราะห์ให้เห็นความเชื่อมโยงในการพัฒนาท้องถิ่นตามนโยบายแบบรัฐ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในชุมชน จำนวน 5 คน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลของการวิจัยใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) การศึกษาวิจัยแบบสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม ใช้วิธีการสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างแบบเจาะลึกเพื่อให้ได้ข้อมูลที่สำคัญ

ขอบเขตทางด้านเนื้อหาในการเก็บข้อมูล

- เก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน
- เก็บข้อมูลพิธีกรรมที่สำคัญของชุมชน เช่น พิธีกรรมแซนโฌนตา พิธีกรรมแซนเปรีเยญีสแร

พิธีแซนการ์ เป็นต้น

- ศึกษาพลวัตและการเปลี่ยนแปลงด้านสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนดงน้อย
- ศึกษาแนวทางในการอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชนและการสร้างกระบวนการสืบทอด

การจัดเก็บข้อมูล

การวิจัยเรื่องนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เพื่อประมวลองค์ความรู้ ศึกษาแนวคิด หลักการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ความเชื่อของชุมชนด้านการประกอบพิธีกรรม เอกสารที่เกี่ยวข้อง และงานวิจัยที่มีผู้รู้ได้ศึกษาไว้ รวมถึงการเก็บข้อมูลเชิงปฏิบัติการ การสัมภาษณ์เชิงลึก และการจัดเวทีชุมชน เป็นต้น

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ

1. แบบสัมภาษณ์ไม่มีโครงสร้าง (non-structure) มีข้อคำถามเกี่ยวกับความเชื่อ พิธีกรรม และกระบวนการการสืบทอด อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมให้แก่บุตรหลาน และผู้คนในชุมชน
2. การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Non-Structured Interview)
3. การสังเกต (Observation) ผู้วิจัยใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant - Observation) โดยสังเกตการเตรียมงาน การประกอบพิธี และการแสดงออกของผู้ร่วมงาน จัดบันทึกพิธีกรรม ขั้นตอน การปฏิบัติของเจ้าพิธีและผู้เข้าร่วมพิธี และสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) โดยการเข้าร่วมพิธีและปฏิบัติในงานพิธี
4. การบันทึกข้อมูล โดยใช้กล้องถ่ายรูป เพื่อบันทึกภาพกิจกรรม และใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ บันทึกพิมพ์ข้อมูลและจัดเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์กระบวนการวิจัยตั้งแต่เริ่มต้นจนสิ้นสุด

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ เป็นกระบวนการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์ที่ได้จากการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

1. ดำเนินการศึกษาวิเคราะห์รูปแบบ การจัดการ และแนวทางการพัฒนาความสัมพันธ์ การประยุกต์ใช้องค์ความรู้ และกระบวนการบริหารจัดการเกี่ยวกับการศึกษาความเชื่อของชุมชนด้านการประกอบพิธีกรรม ในลักษณะของการวิเคราะห์เชิงลึก โดยเน้นกระบวนการวิเคราะห์แบบมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการวิจัย

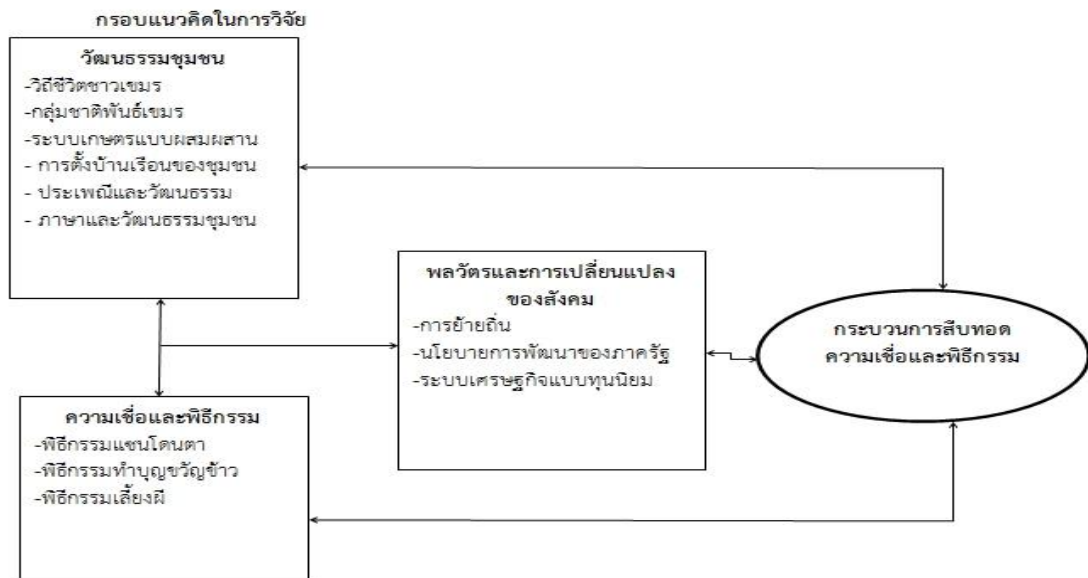
2. สรุปและนำเสนอผลการศึกษาจากการศึกษาในเชิงเอกสารและภาคสนามจากการสัมภาษณ์แล้วนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นสำคัญ คือ ความเชื่อของชุมชนและพิธีกรรมที่มีความสัมพันธ์กับชุมชน
3. วิเคราะห์ความเชื่อของชุมชนด้านการประกอบพิธีกรรม ที่สะท้อนให้เห็นถึงการดำรงชีวิต วิถีวัฒนธรรมอัตลักษณ์ของความเป็นชาติพันธุ์ของชาวไทยเชื้อสายเขมรในชุมชนดงน้อย อำเภอรามราช จังหวัดฉะเชิงเทรา
4. นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ การวิเคราะห์ร่วมกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปในยุคปัจจุบันที่สะท้อนให้เห็นถึงพลวัตของสังคม รวมถึงกระบวนการสร้างแนวทางในการสืบทอดอัตลักษณ์ของคนในชุมชนท้องถิ่น เพื่อให้วัฒนธรรมของชุมชนยังดำรงอยู่ในสังคม
5. สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย

การนำเสนอข้อมูลจะอยู่ในลักษณะการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ Analytical Description การนำเสนอข้อมูลภาพถ่ายและการพรรณนาความประกอบการบรรยายเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อของชุมชนด้านการประกอบพิธีกรรม ความเชื่อของคนในชุมชนดงน้อย เพื่อแสดงให้เห็นถึงระบบความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และชุมชน รวมไปถึงแนวทางในการสร้างระบบคุณค่าร่วมในชุมชนเพื่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชนและการรักษาคงไว้ในความหลากหลายทางวัฒนธรรม

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเลือกที่จะศึกษาวัฒนธรรมชุมชนของชาวไทยเชื้อสายเขมร ในชุมชนดงน้อย เพื่อให้เห็นถึงแนวความคิดของคนในชุมชน แนวทางในการปฏิบัติ การดำรงชีวิตที่เป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่สำคัญของชุมชนและเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนชุมชน เพื่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ทางสังคมร่วมกัน ประกอบกับความเชื่อและพิธีกรรมของชุมชนที่สะท้อนให้เห็นถึงแนวทางในการปฏิบัติยึดถือและสืบทอดต่อกันมาของคนในชุมชน เป็นพิธีกรรมที่มีความหมายและมีความสำคัญของชุมชน ทั้งในด้านคุณค่าทางจิตใจและจิตวิญญาณ แต่ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นจากการผสมผสานทางวัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ทำให้แนวความคิดบางอย่างของคนในชุมชนเปลี่ยนไป ดังนั้นผู้วิจัยเล็งเห็นถึงความสำคัญคุณค่าทางวัฒนธรรมของชุมชนที่ลดทอนพิธีกรรมแบบดั้งเดิมลง และอาจสูญหายไปจากชุมชน จึงควรจัดเก็บข้อมูลเหล่านี้ เพื่อเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมของชุมชน และเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน ในฐานะเป็นรากฐานของวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยเชื้อสายเขมรในจังหวัดฉะเชิงเทรา ท่ามกลางการดำรงอยู่ในของวัฒนธรรมที่หลากหลายในภาคตะวันออก

รูปที่ 1 กรอบแนวคิดของการวิจัย

ผลการวิจัย

ความเชื่อและพิธีกรรมที่สำคัญของชุมชนดงน้อย มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตแบบการเกษตร เนื่องจากในพื้นที่ของชุมชนเป็นลักษณะพื้นที่ราบลุ่มอยู่อาศัยใกล้บริเวณแหล่งน้ำ อาชีพหลักคือการทำเกษตร ลักษณะทางสังคม เป็นสังคมชนบทที่มีความผูกพันกับวิถีการเกษตร ทำนา ปลูกข้าว ทำประมง เลี้ยงปลา และเลี้ยงกิ้ง ผู้คนในชุมชนมีความเชื่อต่อสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ เนื่องจากได้รับอิทธิพลความเชื่อสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ดังนั้นแนวความคิดของผู้คนในชุมชนส่วนใหญ่จึงมีความเชื่อ มีความกตัญญูต่อจิตวิญญาณของผีบรรพบุรุษ ผีไร้ผิวนา ในการตลาดช่วยเหลือให้ประสบความสำเร็จ มีความสุข และหายจากโรคภัยไข้เจ็บ เป็นต้น โดยมีพิธีกรรมที่สำคัญดังต่อไปนี้

พิธีกรรมแซนโฌนตา

แซนโฌนตา เป็นประเพณีทำบุญวันสารท มีจุดประสงค์เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว คำว่า แซนโฌนตา มีความหมายดังนี้ คำว่า แซน หมายถึง เซ่นสรวง โฌนตา หมายถึง โคตรเหง้า (บรรพบุรุษ หรือตา) วันสารทของชาวไทยเชื้อสายเขมรชุมชนดงน้อย ตรงกับวันแรม 15 ค่ำ เดือน 10 ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษนั้น ชาวเขมรดงน้อยเชื่อว่า เมื่อบรรพบุรุษตายไปแล้วจะแบ่งเป็นสองกลุ่ม คือ กลุ่มทำดีจะได้ไปสวรรค์ และกลุ่มที่ทำความชั่ว ทำบาปก็จะตกนรก ผี และเป็นเปรต จนกระทั่งถึงวันสารท พญายมจะอนุญาตให้ผีบรรพบุรุษเดินทางกลับมาเยี่ยมลูกหลาน ดังนั้นเมื่อลูกหลานอุทิศส่วนกุศล ผีบรรพบุรุษก็จะอ้อนวอนสำราญแล้วจึงอวยพรให้ลูกหลานอยู่กันอย่างร่มเย็นเป็นสุข ประสบความสำเร็จ ตอนรุ่งเช้าทุกคนในครอบครัวจะช่วยกันจัดเตรียมของเซ่นไหว้บรรพบุรุษ เครื่องเซ่น ประกอบด้วย หมอน ผ้าห่ม ชันน้ำ เสื้อผ้าหรือผ้าไหว้

ผ้านุ่งใหม่ 1 สำหรับ กระจัก หวีสำหรับแต่งตัว แป้งทาผิว น้ำอบ น้ำมันทาผม เหล้าขาว หมูสามชั้นต้ม ไก่ต้ม อาหารคาว ข้าวสวย ข้าวต้มมัดเขมร ขนมเทียน ขนมแข่ง ถั่วตัด มะพร้าว องุ่น ส้มโอ ลองกอง มันต้ม กล้วย ชนใส่น้ำสะอาด และพานจุดเทียน โดยพิธีดั้งเดิมจะตั้งเครื่องเซ่นไว้กลางบ้าน แล้วจุดธูป เทียน ปักที่เครื่องเซ่นทุกอย่าง อย่างละ 1 ดอก จากนั้นรินเหล้าใส่แก้ว และเรียกผีบรรพบุรุษมารับเครื่องเซ่นไหว้ที่จัดเตรียมไว้ ผู้อาวุโสสูงสุดในบ้านกล่าวดังนี้ “วันนี้เป็นวันดีเป็นวันมงคล ขอเชิญให้ผีปู่ผีย่าผีตาผียาย ลงมาเสวยอาหารที่ลูกหลานได้จัดเตรียมไว้ให้” เมื่อทำพิธีเซ่นไหว้บรรพบุรุษเรียบร้อยแล้วจะเสาดอาหารบางส่วนปันลงจากบนบ้านไปที่ใต้ถุนเพื่อเป็นการแบ่งให้สัมภเวสี

สำหรับข้าวของเครื่องใช้ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอยู่บ้าง แต่ยังคงอัตลักษณ์ของชาวไทยเชื้อสายเขมรชุมชนดงน้อยเอาไว้อย่างเคร่งครัด เช่น การเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษในพิธีกรรมชุดเครื่องนอน หมอน เสื้อ ผ้าห่ม 2 ชุด สิ่งของตั้งไว้กลางบ้าน โดยหันหัวไปทางทิศตะวันออก เป็นสัญลักษณ์แสดงถึงการบูชาผีบรรพบุรุษ ด้วยการอัญเชิญมารับประทานอาหาร แต่งตัว และพักผ่อน เมื่ออิมหนาสำราญแล้วก็จะอำนวยอวยพรให้ลูกหลาน ทำให้สมาชิกในครอบครัวอยู่กันอย่างร่มเย็นเป็นสุข

รูปที่ 2 เครื่องเซ่นในการประกอบพิธีแซนโฌนตา

รูปที่ 3 ผู้อาวุโสสูงสุดในบ้านกล่าวขอเชิญผีบรรพบุรุษ

พิธีกรรมแซนเปรียะภูมิสแร

แซนเปรียะภูมิสแร หมายถึง พิธีเซ่นสรวงบูชา ผีบรรพบุรุษ หรือ ผีไร่ผีนา เพื่อบอกกล่าวขอให้ฝนตกตามฤดูกาล แซน หมายถึง เซ่น เปรียะภูมि หมายถึง ภูมि สแร หมายถึง นา เครื่องเซ่นในพิธีกรรม ได้แก่ ไก่ต้ม ข้าวต้มมัดเขมร กรวยดอกไม้ 5 กรวย ธูปเทียน หมากพลู บุหรี่ เหล้าขาว กล้วย น้ำมะพร้าวสดานที่ประกอบพิธีกรรมแซนเปรียะภูมิสแร จะมีขึ้นในช่วงเดือน 6 ข้างขึ้น โดยประกอบพิธีเซ่นไหว้วิญญาณบรรพบุรุษที่บ้าน และที่นา เป็นการบอกกล่าวเจ้าบ้าน ผี เทวดาเพื่อลดบันดาลให้ข้าวที่ปลูกในนาเจริญงอกงามอุดมสมบูรณ์ ผู้นำของหมู่บ้านจะนำชาวบ้านไปทำพิธีที่ศาลโฌนตา (ศาลปู่ตา) ของหมู่บ้านพร้อมกับเครื่องเซ่นไหว้ที่เตรียมเอาไว้บวงสรวงบอกกล่าวให้โฌนตาหรือวิญญาณบรรพบุรุษที่ปกป้องคุ้มครองหมู่บ้านช่วยให้คนและ

สัตว์ในหมู่บ้านปราศจากภัยอันตรายทั้งปวง ขอให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล พืชพันธุ์ธัญญาหารบริบูรณ์ ไม่อดอยาก และเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ผู้อาศัยอยู่ในหมู่บ้านตลอดทั้งปี

การปักดำนาของผู้คนในชุมชนดงน้อย เป็นการเช่นผีปู่ตาที่ฝังสถิตอยู่ในนา คอยดูแลปกป้องรักษา ให้ข้าวในนามีความอุดมสมบูรณ์ มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นความเชื่อและศรัทธาจึงปฏิบัติสืบทอดพิธีกรรม แขนเปรียะภูมิสแระ เพื่อเป็นความหวังแก่ผู้ประกอบการอาชีพรานนาว่าจะได้ผลผลิตข้าวดีมีราคา เนื่องจากอาชีพดั้งเดิมของคนในชุมชนคือ อาชีพรานนาสืบทอดต่อกันมาจากบรรพบุรุษ แนวความคิดและพิธีกรรมนี้สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อ ความศรัทธา ต่อดิถีวัฒนธรรมบรรพบุรุษ ผี และเทวดา ที่จะดลบันดาลให้ผู้คนในชุมชนประสบความสำเร็จในอาชีพการเกษตร ความเชื่อนี้เป็นสิ่งที่อยู่เหนือนิยาม การยึดถือแนวทางในการปฏิบัติของผู้คนในชุมชน ปัจจุบันพิธีกรรมนี้ลดน้อยลงไปเนื่องจากสภาพสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลง แต่ระบบความเชื่อหรือแนวความคิดของคนในชุมชนยังคงอยู่ เมื่อถึงฤดูกาล ผู้ที่มีอาชีพเกษตรกรในชุมชนก็จะทำพิธีกรรม แขนเปรียะภูมิสแระ เพื่อเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชุมชน

พิธีกรรมแซนการ

แซนการ คือ การประกอบพิธีแต่งงาน เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น โดยมีขั้นตอนและกระบวนการที่สำคัญ 3 พิธี ได้แก่ พิธีเสี่ยงทายก่อนการแต่งงาน พิธีหมั้นหรือเรียกว่าจองโต และแซนการ โดยคู่บ่าวสาวจำเป็นต้องเข้าร่วมพิธีกรรมดังกล่าว เพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ในการแต่งงาน และยังเป็นสัญลักษณ์ที่บ่งบอกให้เห็นถึงการเริ่มต้นของครอบครัว ในปัจจุบันนี้ยังมีการสืบทอดต่อกัน แม้ว่าสภาพสังคมจะมีการเปลี่ยนแปลงไป ด้านรูปแบบของพิธีกรรมมีการปรับเปลี่ยน และลดทอนลง แต่ความหมายของพิธีกรรมยังดำรงอยู่ ความเชื่อในการเลือกคู่ครอง แต่งงาน ในสมัยก่อนการเลือกคู่ จะทำได้เมื่อผู้ใหญ่เห็นว่าเหมาะสมกัน โดยผู้ใหญ่ของทั้งสองฝ่ายจะไปเยี่ยมเยียน ฝ่ายชายต้องขยันทำงาน และฝ่ายหญิงก็ต้องขยันทำงานบ้าน เช่นเดียวกัน หลังจากนั้นฝ่ายชายจะส่งผู้ใหญ่ไปทาบถามที่บ้านของฝ่ายหญิง โดยผู้ใหญ่ของฝ่ายหญิงสามารถเรียกค่าสินสอดได้ตามความพึงพอใจ ค่าใช้จ่ายในการจัดงานฝ่ายชายเป็นผู้จ่ายทั้งหมด โดยผู้ใหญ่ของฝ่ายหญิงจะจัดหาเจ้าพิธี หากฤกษ์ดูจากวันเดือนปีเกิดของฝ่ายชายและฝ่ายหญิง ส่วนเดือนแต่งงานจะใช้เฉพาะเดือนคู่เท่านั้น

แซนการ หมายถึง การแต่งงาน คำว่า “แซน” แปลว่า “เช่น” มีความหมายเกี่ยวกับบรรพบุรุษ คำว่า “การ” แปลว่างาน มักใช้ในงานมงคล ในสมัยก่อนมากกว่า 50 ปี มีการเกี่ยวพาราสี แต่ปัจจุบันเมื่อฝ่ายชายมีความรัก ความพึงพอใจจะให้พ่อกับแม่มาเยี่ยมฝ่ายหญิงที่บ้าน เพื่อทำความรู้จักสร้างความคุ้นเคยสนิทสนมกัน จากนั้นจะส่งผู้ใหญ่ไปสุ่ขอเรียกว่า “ซูร์” แปลว่า ถามหรือ ทาบถาม เมื่อเจรจาสู่ขอฝ่ายหญิงสามารถเรียกค่าสินสอดได้ตามฐานะของฝ่ายชาย หรือความรักชอบพอเป็นตัวกำหนด เมื่อตกลงค่าสินสอดเรียบร้อยแล้ว จึงตกลงเรื่องการแต่งงาน (แซนการ) สมัยก่อนเจ้าสาวต้องเตรียมตัวก่อนเข้าพิธีแต่งงานคือ การทำพิธีโงลมลบ เป็นการเก็บตัวเจ้าสาวอยู่ภายในบ้านตลอด 1 เดือน หรือ 2 เดือน ก่อนถึงวันแซนการ ในสมัยก่อนทุก

ครอบครัวเคร่งครัดต่อพิธีนี้ เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นว่าเจ้าสาวจะไม่ตั้งครรภ์กับผู้ใดแน่นอน และไม่มีการชิงสุกก่อนห่าม

สมัยก่อนวันทำพิธีแต่งงานจะมีดนตรีพื้นบ้าน “กันตรึม” เนื้อหาบทเพลงที่ไพเราะเป็นบทพร้องทำนองเบ็ดเตล็ด มีเนื้อหาเกี่ยวพาราสี พรรณนาถึงความรัก และรำพึงรำพัน มีลักษณะสนุกสนาน ร้องรำทำเพลงที่บ้านงาน ประกอบด้วยเครื่องดนตรี จระเข้ กลอง ซอ ฉิ่ง ฉาบ กรับ และปี่ ดนตรีกันตรึมนี้เล่นทั้งวันทั้งคืน หลังจากพิธีจองโต๊ะเสร็จสิ้น ในช่วงเย็นตลอดจนถึงรุ่งเช้าพิธีแซนการ หากต้องการให้หยุดเล่นเพื่อเริ่มประกอบพิธีแซนการ ต้องนำขนมมงคลใส่ถาดมากำนัลเพื่อขอให้หยุดร้อง หยุดเล่น หากต้องการให้บรรยากาศกลับมาสนุกสนานครั้งใหม่ ต้องนำขนมใส่ถาดมาเชิญให้เล่นใหม่ ปัจจุบันการเล่นดนตรีกันตรึมของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในชุมชนดงน้อยนี้สูญหายไปแล้ว ไม่มีผู้สืบทอด ศิลปินพื้นบ้านวงดนตรีไม่มีแล้ว

พิธีแซนการจะมีการแวนเทียนจะบอกวันเทียนเข้าหาบอกว่าสาวเพื่ออวยพรส่งความโชคดีมีสุขให้กับทั้งคู่ เจ้าพิธีจะให้บอกว่าสาวว่าฝ่ามือ แล้วผูกข้อมือให้กับบอกว่าสาว หลังจากนั้นพ่อกับแม่ของทั้งสองฝ่ายจะมาผูกข้อมือและอวยพรให้กับทั้งคู่ เมื่อเสร็จแล้วพ่อกับแม่ของเจ้าสาวจะนำสินสอดไปเก็บในห้อง ญาติผู้ใหญ่ที่มาร่วมงาน ก็จะผูกข้อมือให้กับเจ้าบ่าวเจ้าสาวต่อไป

ปัจจุบันพิธีแซนการ จัดเพียงวันเดียวที่บ้านเจ้าสาว หลังจากเสร็จสิ้นพิธีจองโต๊ะในช่วงเย็นของเมื่อวาน เช้ามีดวันรุ่งขึ้นประมาณตีห้า จะมีการนิมนต์พระสงฆ์ 9 รูปไปที่บ้าน ฝ่ายเจ้าบ่าวต้องมาทำพิธีทางพระพุทธศาสนาที่บ้านของเจ้าสาว โดยใส่บาตร เลี้ยงพระสงฆ์ มีเจ้าพิธีเป็นผู้ประกอบพิธี โดยให้เจ้าบ่าวและเจ้าสาวจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย ประเคนสำรับภัตตาหารเช้าถวายให้พระสงฆ์ และนำอาหารใส่บาตร เมื่อเจ้าบ่าวกับเจ้าสาวใส่บาตรเรียบร้อยแล้ว ญาติของเจ้าบ่าวและเจ้าสาวก็ร่วมใส่บาตรด้วย หลังจากที่ได้รับภัตตาหารเสร็จก็ให้พรแก่เจ้าบ่าวเจ้าสาว โดยมีคำสอนสำคัญ คือ การให้อภัยซึ่งกันและกัน หลังจากการปะพรมน้ำมนต์ให้แก่บอกว่าสาวและผู้ร่วมในพิธี (พิธีนี้เป็นพิธีที่เจ้าบ่าวหรือเจ้าสาวมีเชื้อสายไทยปะปนอยู่ หากเป็นพิธีดั้งเดิมสมัยก่อนจะไม่มีพิธีทางพระสงฆ์)

พิธีเสี่ยงทายก่อนแต่งงาน

ก่อนแต่งงานมีการทำพิธีเสี่ยงทาย ฝ่ายชายและฝ่ายหญิงทั้งสองคนจะสวมชุดสอแสงค์ สอแสงค์นี้ทำจากปีกแมลงทับนำมาร้อยด้ายไหม สวมเป็นเสื้อ หากสวมพอดี ปีกแมลงทับไม่มีหลุดร่วง ไม่คับแน่นหรือหลวม มีความหมายถึงการเป็นคู่ครองที่ดี ผู้หญิงเป็นคนดี มีความบริสุทธิ์ผุดผ่อง หากปีกแมลงทับหลุดร่วง คับแน่นไม่พอดี มีความหมายว่า หญิงผู้นั้นไม่บริสุทธิ์ ก่อนถึงวันแต่งงานสามวันชาวบ้านจะถือแรงมาช่วยเหลือกัน จัดเตรียมพิธีแต่งงานให้กับบ้านของเจ้าภาพ ช่วงค่ำของวันแรกเรียกว่าวันสู่ขอ ฝ่ายชายต้องจัดให้คนมาส่งของที่บ้านฝ่ายหญิง เรียกว่า จุนจำแนย ส่งอาหารที่ใช้ในวันงานพิธี โดยมากจะส่งหมู 1 ตัว ข้าวสาร เหล้า ผัก ผลไม้ เพื่อประกอบอาหารคาว อาหารหวาน และคนช่วยงานในการจัดสถานที่ ก่อนวันงานชาวบ้านจะช่วยกันตำแป้ง แห่ข้าวสารเพื่อทำขนมจีนใช้ในวันแต่งงาน วันที่สองทำขนมผักบัว ขนมเทียน ขนมต้มแดง และขนมต้ม

ขาว ขนมนุ่มนี้ใช้เฉพาะคู่บ่าวสาวที่มีเชื้อสายคนไทย หากเป็นเชื้อสายเขมรอย่างเดียวจะไม่ใช่ขนมนุ่ม ไม่ใช่ขนมฝอยทอง ขนมทองหยิบ ขนมทองหยอด และขนมชั้น เพราะเชื่อว่าต่อไปจะมากรัก วันที่สามยกขนมและอาหารไปบ้านงานพิธี โดยมากจะจัดพิธีที่บ้านของฝ่ายเจ้าสาวเพื่อเริ่มพิธีจองโดต่อไป

พิธีจองโด

“จองโด” หมายถึง “ผูกไว้” ใช้ในพิธีหมั้นหมาย พิธีเริ่มต้นช่วงเย็น เจ้าพิธีจะทำพิธีตั้งศาลเพียงตาเพื่อชุมชนบวงสรวงเทวดา บริเวณบ้านงาน จะมีคำสั่งห้ามขุดดิน ยกเว้นตอนทำพิธีตั้งศาล เมื่อปู่ฝ่ายขาวบนศาลเพื่อใช้วางสิ่งของบูชา สิ่งของที่ใช้ในพิธีตั้งศาลเพียงตาเพื่อบวงสรวงเทวดา ได้แก่ บายศรีปากชาม 1 คู่ กล้วย 2 หวี มะพร้าวอ่อน 2 ลูก หมอนใหม่ ๆ กางร่มสวย ๆ จัดเตรียมไว้ที่ตั้งของศาล ไม่มีอาหารหวาน และไม่ใช้อาหารสด เพราะเชื่อว่าเป็นการบูชาเทวดาให้ท่านลงมาพักผ่อน เมื่อทำพิธีตั้งศาลเพียงตาเรียบร้อยแล้ว มีการเช่นเจ้ากรุงพาลีให้พระไชยมงคล เป็นการบูชาผีบรรพบุรุษในสมัยก่อนที่เป็นผู้ครองเมืองของชาวเขมร โดยคนธรรพ์จะเป็นผู้ดูแล ของที่ใช้เช่นบวงสรวง ได้แก่ ไก่ต้ม 1 ตัว เหล้า หมากพลู สำหรับอาหารคาว หวาน ดอกไม้ 5 ดอก และเงิน 12 บาท

พิธีจองโด หรือ พิธีหมั้นหมายของชุมชนดงน้อยยังปฏิบัติสืบทอดต่อกันมา แต่การจัดงานพิธีลดทอนเวลาจากเดิมที่ใช้เวลา 3 วัน เหลือเพียง 1 วัน การจัดพิธีจองโด ทำโดยผูกข้อมือหมั้นหมายฝ่ายชายและฝ่ายหญิงเพื่อเป็นการบอกกล่าวผีบรรพบุรุษ และเป็นการอวยพรให้แก่คู่หมั้นชายหญิง ก่อนวันจัดพิธีจองโด ภายในบ้านงานจะประดับด้วยกระดาษแก้วตัดเป็นรูปคู่รักชายหญิงเป็นมงคลหลากหลายสีสัน จากเดิมเป็นการประดับธง “ติวปะจัญเมียร” หรือธงชนะมาร ลักษณะของธงทำด้วยผ้าสีเหลืองหรือหลายสีเย็บต่อกันรูปร่างคล้ายตะขาบ ธงนี้จะผูกไว้บนยอดไม้ไผ่รวกทั้งลำ ปักอยู่ในบริเวณบ้านงานมงคล ปัจจุบันงานแต่งงานของชาวบ้านดงน้อยไม่ใช้ธงชนะมาร ส่วนธงชนะมารใช้ในงานบุญก่อเจดีย์ทรายประจำปี

ชุมชนดงน้อยมีความเชื่อศรัทธาต่อพิธีกรรมการเช่นไหว้ผีบรรพบุรุษเป็นอย่างมาก หากไม่ปฏิบัติจะถูกผีเข้า หรือผีสิง เสียสติ ไม่รู้สึกตัว เช่น ในพิธีจองโด หากไม่มีผ้าไหว้ผีบรรพบุรุษจะไม่สามารถประกอบพิธีต่อไป เพราะของไหว้ไม่ครบ หรือหากทำผิดขั้นตอน คนในบ้านจะเจ็บป่วย นอกจากนี้พิธีจองโดจะมีการเวียนแว่นเทียน คู่หมั้นทั้งเจ้าบ่าวและเจ้าสาวต้องไม่เคยมีความสัมพันธ์กันมาก่อน เจ้าสาวต้องไม่อยู่ระหว่างตั้งครรภ์ เพราะเชื่อว่าหากเวียนแว่นเทียนในขณะตั้งครรภ์ จะทำให้เด็กในครรภ์พิการ ดังนั้นการทำพิธีนี้จึงมีความหมายเป็นกุศโลบาย ความเชื่อให้แก่คู่บ่าวสาวให้มีความซื่อสัตย์ต่อกัน รักนวลสงวนตัวจนถึงวันพิธีแต่งงาน และมีความซื่อสัตย์ต่อผู้มาร่วมงานพิธี

อภิปรายผลการวิจัย

ความเชื่อและพิธีกรรมของชุมชนที่มีลักษณะความสัมพันธ์ต่อการดำรงชีวิตของชุมชนดงน้อย อำเภอรามราช จังหวัดฉะเชิงเทรา

ในยุคปัจจุบันกระบวนการความเชื่อและพิธีกรรมมีการผสมผสานความเชื่อ โดยมีพิธีทางพระพุทธศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้อง เพราะปัจจัยทางสังคมที่อยู่ในยุคโลกาภิวัตน์ การประกอบพิธีกรรมจึงมีการลดทอนเวลา และขั้นตอนพิธีกรรมแบบดั้งเดิมลง เพราะปัจจัยด้านเงินทุนและด้านเวลาของผู้คนในชุมชนดงน้อย อาชีพที่เปลี่ยนแปลงไปของคนในชุมชนจากระบบการเกษตรกลายเป็นอุตสาหกรรม การย้ายถิ่นฐานของวัยแรงงาน ทำให้ด้านพิธีกรรมเกิดการลดทอน และปรับเปลี่ยนมีการผสมผสานความเชื่อพิธีทางพระพุทธศาสนา แต่อย่างไรก็ตามลูกหลานของชาวบ้านดงน้อยยังคงสืบทอดและดำรงความเชื่อให้มีความสำคัญกับวิญญาณของบรรพบุรุษ การมีส่วนร่วมในพิธีกรรม ความเชื่อของผู้คนในชุมชน การสืบทอดแนวความคิด แนวปฏิบัติร่วมกัน ถึงแม้ว่าพิธีกรรมหรือแนวทางในการปฏิบัติจะเปลี่ยนแปลงไป แต่ความหมายของการแต่งงาน การให้มีความสำคัญกับความเชื่อ ความศรัทธาต่อวิญญาณบรรพบุรุษยังดำรงอยู่ โดยสังเกตจากการเข้าร่วมพิธีกรรมของคนในชุมชนในอดีตจนถึงปัจจุบัน สอดคล้องกับงานวิจัยของ ธยาอุส ขจรเจริญ และคณะ (2562 : 179 - 180) ศึกษาเรื่อง พลวัตวัฒนธรรมของประชาชนตามแนวชายแดนไทยกัมพูชา : คติความเชื่อและการละเล่น ได้อธิบายคุณค่าและความสำคัญด้านความเชื่อ การละเล่นของประชาชนตามแนวชายแดนไทย - กัมพูชา พบว่า ความเชื่อที่ปรากฏในการประกอบพิธีกรรม “มะมัวต” ถือกำเนิดขึ้นจากความเชื่อของกลุ่มชาวบ้านที่ว่า ผู้ที่ตายไปแล้วจะต้องอยู่ที่ยมโลก คนทำบาปกรรมก็จะตกนรกบ้าง เป็นเปรตบ้าง ได้รับความทุกข์ทรมานเป็นอันมาก อีกทั้งคนเฒ่าคนแก่มักบอกต่อ ๆ กันว่า วิญญาณของบรรพบุรุษจะต้องยังคงวนเวียนคอยดูแลและคุ้มครองลูกหลาน คำกล่าวนี้สอดคล้องกับบาร์ บี ฮีโอดอร์ (2540 : 8) ได้กล่าวถึงคติความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษว่า เมื่อตายไปแล้ววิญญาณจะตกนรกหรือขึ้นสวรรค์ขึ้นอยู่กับผลกรรมที่กระทำไว้ขณะที่มีชีวิตอยู่ในยุคของพวกอารยันนั้นมีความเชื่อว่า การสร้างสรรค์จักวาลและการให้กำเนิดมนุษย์นั้น เป็นผลจากการเช่นสร้างตั้งแต่ดั้งเดิม และการประกอบพิธีกรรมที่จัดขึ้นในรอบปี เพื่อแสดงถึงความกตัญญูรู้คุณต่อบรรพบุรุษเป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ปู่ย่า ตายาย หรือผีบรรพบุรุษ หรือผู้อื่นที่ล่วงลับไปแล้ว โดยไม่เจาะจงว่าเป็นใครก็ย่อมได้ โดยมีความเชื่อว่าการเช่นไหว้ผีบรรพบุรุษนี้ จะทำให้ผีบรรพบุรุษเหล่านั้นมีความสุข ไปสู่สุคติเป็นการอัญวยพรให้แก่ลูกหลานประสบความสำเร็จ สุข ความเจริญร่ำรวย และเป็นการทำให้หมดสิ้นเวรกรรมที่เคยมีต่อกันและกัน

กระบวนการสืบทอดอัตลักษณ์และการดำรงอยู่ของความเชื่อ พิธีกรรมของชุมชนดงน้อย อำเภอรสาธิต จังหวัดฉะเชิงเทรา

กระบวนการสืบทอดความเชื่อ และพิธีกรรมของคนในชุมชนดงน้อย มีวิธีการสืบทอดผ่านระบบความเชื่อโดยใช้พิธีกรรมเป็นเครื่องมือในการรวมกลุ่มของคนในชุมชน การมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรมโดยมีความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษเป็นศูนย์กลางเพื่อให้เกิดแนวปฏิบัติและสืบทอดร่วมกัน ดังเช่น พิธีกรรมแซนโฉนตา พิธีกรรมแซนเปรี๊ยะภูมิสมร พิธีกรรมจองไต และพิธีกรรมแซนการ ล้วนเกี่ยวข้องกับความเชื่อผีบรรพบุรุษ ทั้งด้านอาชีพการเกษตร การแต่งงาน รวมทั้งการเจ็บป่วย จะต้องทำพิธีเชิญผีบรรพบุรุษมาร่วมงานเพื่อรับรู้ มีการจัดเตรียมอาหารคาวหวาน และอวยพรให้ประสบความสำเร็จ การสืบทอดความเชื่อนี้ผ่านระบบกลไกของชุมชนที่ให้ความสำคัญกับพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งมีการจัดขึ้นในทุกปี และถือว่าเป็นงานสำคัญที่คนในชุมชนจะต้องมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรม อีกทั้งคู่บ่าวสาวใหม่จะต้องเข้าพิธีกรรมแซนการ จึงถือว่าเป็นครอบครัวที่สมบูรณ์และจะผีบรรพบุรุษคอยให้ความช่วยเหลือ เมื่อเกิดปัญหาต่าง ๆ ในการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นพิธีกรรมเหล่านี้ยังมีความสำคัญ และยังคงดำรงอยู่ได้รับการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นมีความเป็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่น อีกทั้งยังมีการผสมผสานแนวความคิดทางพุทธศาสนาร่วมด้วย โดยสอดคล้องกับงานวิจัยของ บุญยเสนอ ตริวิเศษ (2563 : 166 - 184) ศึกษาเรื่อง พิธีบุญถือบิณฑ (พิธีบ่อนกันเบ็ญ) ของชาวเขมรถิ่นไทยและชาวเขมรกำพูชา จดรวมของความเชื่อและจุดต่างทางอุดมการณ์ พบว่า ประเพณีเช่นให้ผีบรรพบุรุษของชุมชนเชื้อสายเขมรในประเทศไทย จังหวัดบุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ เป็นพิธีที่จัดขึ้นมีจุดมุ่งหมาย ความเชื่อ ลำดับพิธีการและให้ความสำคัญกับการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและพิธีการในบ้านเรือน คือหลักการของความเชื่อที่กลายเป็นวิถีครอบครัวที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา อย่างไรก็ตามเมื่อวิทยาการก้าวหน้าขึ้น บริบทของโลกเคลื่อนไปสู่ทุนนิยม-วัตถุนิยม บริบทสังคมข้อมูลข่าวสารและเทคโนโลยีสมัยใหม่ ตลอดจนบริบทสังคมที่เปิดกว้างที่ทำให้เกิดการเดินทางข้ามพรมแดน ส่งผลให้วัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมถึงจุดเปลี่ยนทางอุดมการณ์ กล่าวคือ นำสังเกตว่าประเพณีแซนโฉนตาของชาวกลุ่มชาติพันธุ์เขมรถิ่นไทย แต่ละครอบครัวยังยึดถือความเชื่อแนวปฏิบัติในครอบครัวของตน ดังที่ สารภี ขาวดี (2559 : 131 - 161) ศึกษาประเพณีแซนโฉนตาในชุมชนชาวไทยเชื้อสายเขมรปัจจุบันของหมู่บ้านปรีอเกียน ตำบลนอกเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ หมู่บ้านเป้าหมายยังคงรักษาสืบทอดประเพณีดังกล่าวให้ดำรงอยู่ในบริบทพื้นที่ โดยทุกกิจกรรมเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน มีความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณบรรพบุรุษเป็นจุดเชื่อมร้อย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ เมธาวิ ศิริวงศ์ (2556) ศึกษาประเพณีประดิษฐ์กับการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม กรณีศึกษา งานเทศกาล ประเพณีแซนโฉนตา อำเภอ ชูชัน จังหวัดศรีสะเกษ พบว่า เทศกาลประเพณีแซนโฉนตาของอำเภอชูชัน การรักษาประเพณีท้องถิ่นไว้นั้นอย่างมีอัตลักษณ์ คนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมและหน่วยงานภาครัฐ ท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการสนับสนุนชุมชน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัยในครั้งนี้

1.1. ชาวไทยเชื้อสายเขมรในชุมชนดงน้อย อำเภอราชสาส์น จังหวัดฉะเชิงเทรา มีอัตลักษณ์ ความเชื่อและพิธีกรรม มีความสัมพันธ์ต่อการดำรงชีวิตในครอบครัวและในชุมชน แสดงให้เห็นถึงความเชื่อใน วิทยุญาณของบรรพบุรุษ พิธีกรรมมีความหมายถึงความกตัญญู และความเคารพนับถือต่อวิทยุญาณของบรรพ บุรุษอย่างไม่เสื่อมคลาย และระบบความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชน ดังนั้นจึงควรมีการสืบทอดความเชื่อและ พิธีกรรมในชุมชนต่อไปเพื่อเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายเขมร

1.2 ผู้คนในชุมชนดงน้อย อำเภอราชสาส์น จังหวัดฉะเชิงเทรา มีกระบวนการสืบทอด อัตลักษณ์ ความเชื่อและพิธีกรรม สามารถนำไปต่อยอดทำให้เห็นถึงคุณค่าทางวัฒนธรรมของผู้คนที่อาศัยอยู่ในสังคมที่มี ความหลากหลายทางวัฒนธรรม และความแตกต่างกันทำให้เกิดการยอมรับผู้คนในความหลากหลายของเชื้อ ชาติมากขึ้น ดังนั้น หน่วยงานภาครัฐจึงควรสนับสนุนให้มีการเผยแพร่วัฒนธรรมส่งเสริมให้เกิดการสืบทอด อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ในด้านของการสร้างหลักสูตรการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ชุมชนเพื่อให้เยาวชนเรียนรู้

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งต่อไป

2.1 การศึกษาข้อมูลวัฒนธรรมด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวไทยเชื้อสายเขมร ตำบลดงน้อย อำเภอราชสาส์น จังหวัดฉะเชิงเทรา

2.2 การศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมในมิติทางสังคมและเศรษฐกิจ ควรศึกษาว่าวัฒนธรรมของ ชาวไทยเชื้อสายเขมรในชุมชนดงน้อย อำเภอราชสาส์น จังหวัดฉะเชิงเทรา การนำทุนวัฒนธรรมมาพัฒนา สนับสนุนส่งเสริมตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์

เอกสารอ้างอิง

- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และพรพิไล เลิศวิชา. (2537). *วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย*. กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาชนบท มูลนิธิหมู่บ้าน.
- ฉวง, ไต้จ. (2565). เจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ (แบน) เหตุที่ทำให้สยามปกครองพระตะบองกว่า 1 ทศวรรษ. *ศิลปวัฒนธรรม*, 28, 127–135.
- ธายุส ขอเจริญ, พระครูโกศลศาสนวงศ์, พระธงชัย นนติธโร และสุทัศน์ ประทุมแก้ว. (2562). *พลวัต วัฒนธรรมของประชาชนตามแนวชายแดนไทยกัมพูชา: คติความเชื่อ และการละเล่น*. ศรีสะเกษ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ.
- บาร์, ปี ธีโอดอร์. (2540). *บ่อเกิดลัทธิประเพณีอินเดีย เล่ม 1 ภาค 1-4 [Sources of Indian Tradition]* (พิมพ์ครั้งที่ 2). (จำนงค์ ทองประเสริฐ, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.

- บุญเทียน ทองประสาน. (2531). *แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนในงานพัฒนา*. กรุงเทพฯ :สภาคทอริกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา.
- บุญยเสนอ ตรีวิเศษ. (2563). พิธิบุญถือบิณท์ (พิธิบื้อนกันเบื้อ) ของชาวเขมรถิ่นไทยและชาวเขมรกัมพูชา. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์*, 8(2), 166–185.
- ประเสริฐ ศีลรัตน, จินดา เนื่องจำนงค์, ชูชาติ นาโพทอง, กิจจา สิงห์ยศ, อรวรรณ แสงอรุณ, นวลลออ อนุสิทธิ์ และศักดิ์ดา มลิกุล. (2548). *แนะนำจังหวัดฉะเชิงเทรา ฉบับอำเภอรราชส้านฉะเชิงเทรา: เอ็มเอ็นคอมพวออฟเซท*.
- ผจงจิตต์ อธิคมนันทะ. (2543). *การเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรมไทย*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- เมธาวี ศิริวงศ์. (2556). *ประเพณีประดิษฐ์กับการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม กรณีศึกษา งานเทศกาลประเพณีแซนโฌนตา อำเภอูขันต์ จังหวัดศรีสะเกษ*. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ศิริพร ณ ถลาง. (2559). “คติชนสร้างสรรค์” บทสังเคราะห์และทฤษฎี. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- สารภี ขาวดี. (2559). ประเพณีแซนโฌนตา: การสืบทอดและการดำรงอยู่ในบริบทพื้นที่ดั้งเดิม. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี*, 7 (2), 131–163.